

Довірча власність як спосіб забезпечення виконання кредитних зобов'язань

У монографії досліджено проблематику застосування довірчої власності як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань. Розглянуто вітчизняні та зарубіжні підходи до розуміння інституту довірчої власності з позицій її забезпечувальних властивостей, встановлено місце довірчої власності у системі способів забезпечення виконання зобов'язань. Проведено комплексний аналіз правової природи забезпечувальних довірчих правовідносин, зокрема, досліджено підстави їх виникнення, особливості суб'єктного складу та об'єкта. Досліджено особливості звернення стягнення на об'єкт довірчої власності як правового наслідку невиконання кредитних зобов'язань. Визначено особливості припинення довірчої власності як правового наслідку припинення кредитних зобов'язань.

Особлива практична цінність роботи полягає у проведеному автором аналізі практики судів України щодо застосування цього способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань.

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТУРИЗМУ, ЕКОНОМІКИ І ПРАВА

ДЕКТАРЬОВ ВІКТОР ВІКТОРОВИЧ

ДОВІРЧА ВЛАСНІСТЬ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Монографія

ЮРІНКОН ІНТЕР
Київ–2025

*Рекомендовано вченою радою
Київського університету туризму, економіки і права
(протокол № 2 від 21 жовтня 2025 року)*

Рецензенти:

Гриняк Андрій Богданович, доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України, Заслужений юрист України, заступник директора Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України з наукової роботи;

Слома Валентина Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права і процесу Західноукраїнського національного університету.

Дектярьов В. В.

Д40 Довірча власність як спосіб забезпечення виконання кредитних зобов'язань: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 244 с.

ISBN 978-966-667-926-3

У монографії досліджено проблематику застосування довірчої власності як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань. Розглянуто вітчизняні та зарубіжні підходи до розуміння інституту довірчої власності з позицій її забезпечувальних властивостей, встановлено місце довірчої власності у системі способів забезпечення виконання зобов'язань. Проведено комплексний аналіз правової природи забезпечувальних довірчих правовідносин, зокрема, досліджено підстави їх виникнення, особливості суб'єктного складу та об'єкта. Досліджено особливості звернення стягнення на об'єкт довірчої власності як правового наслідку невиконання кредитних зобов'язань. Визначено особливості припинення довірчої власності як правового наслідку припинення кредитних зобов'язань.

Особлива практична цінність роботи полягає у проведеному автором аналізі практики судів України щодо застосування цього способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань.

УДК 347.2/.4:347.133.8](02)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
----------------	---

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СПОСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

1.1. Міжнародно-правовий та вітчизняний досвід регулювання відносин довірчої власності	10
1.2. Поняття та особливості права довірчої власності як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань	33
1.3. Місце довірчої власності у системі способів забезпечення виконання зобов'язань	58

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

2.1. Правові підстави виникнення правовідносин із довірчої власності.....	94
2.2. Правовий статус суб'єктів правовідносин, що виникають із довірчої власності як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань	117
2.3. Об'єкт правовідносин, що виникають із довірчої власності.....	142

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ДОВІРЧОЮ ВЛАСНІСТЮ

3.1. Звернення стягнення на об'єкт довірчої власності як правовий наслідок невиконання кредитних зобов'язань	164
3.2. Припинення довірчої власності як правовий наслідок припинення кредитних зобов'язань.....	192

ВИСНОВКИ.....	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	223

ПЕРЕДМОВА

Преамбула Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Верховною Радою України 16 вересня 2014 року, декларує впевненість країн-членів Європейського Союзу в необхідності впровадження для України політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ з метою ефективного виконання цієї Угоди та забезпечення європейських прагнень нашої держави. З огляду на вказане протягом останніх декількох років кожен із нас стає свідком інтенсивних та доволі динамічних процесів реформування української правової системи, зокрема, цивільного законодавства, що перш за все обумовлено активними євроінтеграційними процесами та об'єктивною необхідністю приведення вітчизняних нормативних підходів до правової регламентації цивільних правовідносин у відповідність із високими стандартами права Європейського Союзу.

Значних законодавчих змін зазнало й правове регулювання відносин, що виникають із цивільно-правових зобов'язань, у тому числі, у частині розширення нормативно закріпленого переліку способів забезпечення виконання останніх. Так, 20 вересня 2019 року Законом України «Про внесення змін до деяких актів щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» передбачено новий вид забезпечення виконання зобов'язань — довірчу власність. Відповідні зміни були внесені й до змісту основного кодифікованого акту цивільного законодавства — Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) — шляхом доповнення глави 49 «Забезпечення виконання зобов'язання» параграфом 8 «Довірча власність».

У цілому варто відзначити, що довірча власність отримала своє законодавче закріплення із часу прийняття у 2003 році ЦК України. Зокрема, довірча власність була рецепійована у площину цивільно-правового регулювання з англосаксонської правової системи і закріплена як один із особливих різновидів права власності, а також як правова форма здійснення економічного управління об'єктом власності у певному, здебільшого чужому інтересі, на яку поширюються положення глави 70 «Управління майном» ЦК України. Між тим, слід зауважити, що введення у вітчизняну правову систему категорії довірчої власності неодноразово піддавалося критиці та зумовило жваві дискусії серед представників науки цивільного права, які

наполягали на поспішності та не виправданості запозичення традиційного для англосаксонської правової системи інституту трасту з огляду насамперед на значні відмінності у розумінні та сприйнятті концепції права власності, а також відсутності передумов, необхідних для забезпечення становлення і розвитку цього інституту в межах українського цивільного права. Посилило критику вітчизняних дослідників та практиків і закріплення у Законі України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно і їх обтяжень» неоднозначного підходу до розуміння сутності права довірчої власності, з одного боку, як різновиду права власності (ч. 1 ст. 4 Закону), а з іншого — як речового права, похідного від права власності (ч. 2 ст. 4 Закону).

Відзначимо, що із законодавчим наділенням права довірчої власності ще однією не менш важливою функцією — функцією забезпечення виконання кредитних зобов'язань — наукові дискусії щодо доцільності імплементації цього інституту у вітчизняну правову систему набули нового імпульсу. Разом із тим, багаторічна позитивна практика застосування низкою європейських держав (Німеччина, Франція, Румунія, Молдова та ін.) механізму забезпечувальної довірчої власності свідчить про його ефективність та результативність у контексті захисту прав сторін боргових зобов'язань. Відповідно, з урахуванням високого рівня дискусійності питання правової природи досліджуваної категорії, а також неоднозначності законодавчих підходів щодо правового регулювання відносин, які виникають зі встановлення права довірчої власності у процесі забезпечення виконання кредитних зобов'язань, цілком очевидно та доволі актуальною є потреба у проведенні комплексного доктринального дослідження, здатного встановити специфіку інституту довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань із кредитного договору. Результати цього дослідження матимуть важливе значення як для теоретичної розробки проблем забезпечувальної довірчої власності, так і для законотворчої практики у частині вдосконалення нормативних підходів до правового регулювання відповідних правовідносин.

Особливої актуальності дослідженню правової природи довірчої власності як способу забезпечення виконання кредитних зобов'язань надає і той факт, що у межах вітчизняної цивілістичної доктрини з огляду на відносну нещодавність її законодавчого закріплення фіксується доволі незначна кількість наукових праць, присвячених

комплексному встановленню особливостей довірчої власності саме в контексті забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань, вивченню правової природи цієї категорії, а також відмежуванню її від інших способів забезпечення виконання зобов'язань. Вказана проблема посилюється актуальними тенденціями до рекодифікації вітчизняного цивільного законодавства, зокрема, слушними пропозиціями розробників її концепції щодо введення у цивільне право України інституту фідучіарного фонду, що суттєво ускладнюється непослідовністю законодавчого підходу до визначення правової природи довірчої власності. Зазначені обставини надають обраній тематичі безсумнівної актуальності, а монографічному дослідженню — неабиякої науково-практичної значимості і новизни.

Науково-теоретичну базу дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних правознавців, зокрема: І. А. Безклубого, О. А. Беляневич, С. М. Бервено, М. М. Великанової, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, А. С. Довгєрта, Ю. М. Жорнокуя, О. В. Льківє, І. С. Канзафарової, О. П. Карасави, Т. М. Карнаух, О. С. Кізлової, О. О. Кота, Н. С. Кузнецової, І. С. Лукасєвич-Крутник, В. В. Луця, О. В. Манжосової, Н. В. Міловської, А. П. Місяця, М. І. Науменко, О. О. Отраднові, С. О. Погрібного, І. О. Проценко, І. Й. Пучковської, В. М. Сломи, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Н. В. Федорченко, Г. Г. Харченка, С. І. Шимон, Р. Б. Шишки, І. Є. Якубівського та інших.

Окремо доцільно виокремити дослідження, що стосуються загальних підходів до правового регулювання відносин довірчої власності. Зокрема, дисертаційні дослідження С. О. Сліпченка «Інститут права довірчої власності і його дія в Україні» (1997), І. В. Венедіктової «Договір довірчого управління майном як форма реалізації правового інституту довірчого управління майном в Україні» (2003), Р. А. Майданика «Проблеми регулювання довірчих відносин у цивільному праві України» (2003), Г. В. Буяджи «Довірча власність і трастоподібні конструкції: імплєментація міжнародних стандартів у цивільне право України» (2018), О. В. Льківє «Проблеми регулювання речових прав в цивільному законодавстві України» (2021), Н. Б. Москалюк «Теоретичні та практичні проблеми права державної власності та його реалізації» (2021), К. Г. Некіт «Право приватної власності в інформаційному суспільстві: цивілістична теорія і практика реалізації» (2021), А. О. Рябчинської «Право довірчої власності як спосіб забезпечення виконання зобов'язання в Україні» (2021).

Разом із тим, у силу неабиякої нетрадиційності інституту забезпечувальної довірчої власності для вітчизняної правової системи чимало питань, пов'язаних із правовою природою довірчої власності як специфічного способу забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, і досі залишаються невирішеними. Відповідно актуальність цього дослідження відображається саме у з'ясуванні сутності довірчої власності як універсальної категорії цивільного права, особливостей договірної регулювання відносин щодо забезпечувальної довірчої власності, зокрема, правових підстав її виникнення, суб'єктів та об'єкта досліджуваних відносин, аналізу правових наслідків порушення та припинення кредитного договору, забезпеченого довірчою власністю тощо.

Ця монографія є опублікуванням автором основних результатів його дисертаційного дослідження, виконаного у відділі приватно-правових досліджень Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України.

Сподіваємось, що викладений у монографії матеріал, як і інші результати наукових досліджень, які пов'язані з удосконаленням механізму забезпечення виконання зобов'язань, сприятиме подальшому розвитку приватного права у світлі сучасних процесів оновлення цивільного законодавства України та відповідного наближення його до стандартів Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СПОСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

1.1. Міжнародно-правовий та вітчизняний досвід регулювання відносин довірчої власності

Виконання Україною зобов'язань, що виникли на основі ратифікованої Верховною Радою України 16 вересня 2014 року Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, супроводжується масштабними реформаційними процесами, що мають місце практично у всіх сферах суспільно-політичного та економічного життя нашої країни. Упродовж останнього десятиліття та в сучасний період національно-визвольної боротьби кожен з нас може стати свідком численних спроб вітчизняного законодавця докорінно змінити підходи до організації та упорядкування суспільних відносин на тлі задекларованого Україною євроінтеграційного курсу та, з огляду на це, об'єктивної необхідності адаптувати вітчизняне законодавство до стандартів Європейського союзу. Одним із важливих проявів такої адаптації стали імплементація та закріплення у параграфі 8 Глави 49 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України)¹ інституту довірчої власності як одного із видів забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, що стало ще одним кроком на шляху до остаточного укорінення цього інституту у межах вітчизняної правової системи.

Варто зауважити, що процес запровадження забезпечувальної довірчої власності в Україні тривав не один рік та супроводжувався деякими складнощами, пов'язаними з нетрадиційною для українського цивільного права правовою природою інституту довірчої власності загалом. Так, вперше вітчизняний законодавець намагався закріпити довірчу власність як вид забезпечення виконання кредитних зобов'язань ще у 2016 р., розробивши та запропонувавши проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження права довірчої власності як способу

¹ Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

1.1. Міжнародно-правовий та вітчизняний досвід регулювання відносин довірчої власності

забезпечення виконання зобов'язань № 4188². У Пояснювальній записці до законопроекту його метою було визначено «зменшення ризиків, пов'язаних з кредитною діяльністю», для досягнення чого пропонувалось встановити додатковий спосіб забезпечення виконання зобов'язань — право довірчої власності, коли кредитор, зокрема, виступає власником майна шляхом, зокрема, доповнення глави 49 «Забезпечення виконання зобов'язань» новим параграфом 8 «Довірча власність». Очікуваними результатами прийняття законопроекту, на думку розробників, мало стати «досягнення низки важливих цілей: 1) зменшення обсягу недіючих (безнадійних або сумнівних) кредитів; 2) зменшення вартості кредитних ресурсів (зменшені відсоткові ставки); 3) спрощення доступу до кредитів; 4) зростання обсягу кредитування вітчизняної економіки». Водночас за наслідком розгляду законопроекту Головним науково-експертним управлінням Верховної Ради України розроблено висновок, у якому запровадження довірчої власності як самостійного виду забезпечення виконання кредитних зобов'язань було піддано критиці, виходячи із низки причин, головною з яких стало те, що за своєю природою довірча власність є не окремим різновидом права власності, як це пропонувалося визначити у проєкті, а має розглядатися як один із видів речових прав на чуже майно, що й, власне, зумовило рекомендацію щодо відхилення законопроекту.

Отже, цілком очевидною була концептуальна неготовність вітчизняного законодавця до імплементації традиційного для англо-американської правової системи інституту забезпечувальної довірчої власності. Це, на думку Ю. В. Курпас, зумовлено тим, що «рецепція класичної конструкції трасту в Україні є неможлива, оскільки континентальна концепція права власності є концепцією «єдиного» права власності, що заперечує розуміння окремих повноважень, які утворюються внаслідок «розщеплення» права власності»³. З цим погоджується й А. А. Албу, який вказує, що «на підставі трасту у

² Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження права довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань № 4188 від 10.03.2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=58359 (дата звернення: 18.09.2025).

³ Курпас Ю. В. Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2004. 22 с. URL: <https://mydisser.com/ua/catalog/view/6/44/3666.html> (дата звернення: 18.09.2025).

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СПОСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

довірчого власника відповідно до класичного розуміння довірчої власності повинно виникати право власності на майно, що суперечить цивілістичним підходам України»⁴.

Як зазначають дослідники, незважаючи на досить тривале існування цього правового інституту, навколо нього все ще точаться дискусії, зумовлені не завжди правильним сприйняттям його сутності, що викликає до життя питання про можливість існування в континентальному праві інституту, який припускає «розщеплення» права власності між кількома суб'єктами. Ситуація ускладнювалася тим, що, визначивши довірчу власність як різновид права власності, законодавець так і не навів її легального визначення. Однак після трьох років дискусій навколо такого способу забезпечення виконання зобов'язань, як довірча власність, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20.09.2019 р. довірчу власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань усе ж таки закріплено в ЦК України⁵. Відзначимо, що цей без перебільшення революційний крок було здійснено на виконання Україною покладених на неї обов'язків за Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27 червня 2014 року, зокрема, у частині реалізації Директиви 2002/47/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу «Стосовно механізмів застосування фінансової застави», якою визначено механізми фінансового забезпечення, що передбачають передання власності на фінансове забезпечення шляхом усунення так званої перекваліфікації в заставу зазначених механізмів⁶, а також на виконання «Плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулю-

⁴ Албу А. А. Довірча власність за законодавством України. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства: збірник наукових статей. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021. Вип. 56. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12255/1/5590-Article%20Text-14416-1-10-20211214.pdf> (дата звернення: 18.09.2025).

⁵ Некіт К. Г. Довірча власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань за цивільним законодавством України: оцінювання ризиків. Часопис цивілістики. № 35. 2019. С. 28.

⁶ Гриняк А. Б., Сигидин М. М. Особливості застосування нотаріусами конструкції довірчої власності як способу забезпечення виконання кредитно-позикових зобов'язань. Мала енциклопедія нотаріуса. № 1–3. 2022. С. 264.

1.1. Міжнародно-правовий та вітчизняний досвід регулювання відносин довірчої власності

вання», запропонованого Групою Світового банку та затвердженого Кабінетом Міністрів України на підставі розпорядження «Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку в методології рейтингу «Ведення бізнесу» № 1406-р від 16 грудня 2015 р.»⁷.

Справді, інститут довірчої власності в цілому не є новим для вітчизняної правової системи, адже був імплементований у площину цивільного законодавства практично одразу після прийняття у 2003 р. ЦК України. Зокрема, ч. 2 ст. 316 у редакції кодексу від 01.01.2004 р. визначала, що особливим видом права власності є право довірчої власності, яке виникає внаслідок закону або договору управління майном. При цьому останній впродовж тривалого часу, аж до запровадження у 2019 році забезпечувальної довірчої власності, залишався єдиною конкретизованою в ЦК України правовою підставою виникнення відносин щодо довірчої власності.

Сьогодні, коли право довірчої власності розширило своє практичне застосування ще й на площину забезпечення належного виконання кредитних і позикових зобов'язань, ситуація із розумінням та сприйняттям істинної сутності досліджуваної категорії ще більше ускладнилась, адже й досі залишається невирішеним як із теоретичної, так і з практичної сторони питання про те, чи є договір, що опосередковує відносини щодо встановлення режиму довірчої власності, підставою виникнення особливого різновиду права власності, як це декларується в ч. 2 ст. 316 ЦК України, чи все ж має місце обмежене речове право, похідне від права власності.

Актуальності додає й розроблена вітчизняними провідними науковцями та практиками Концепція оновлення ЦК України, положення якої, з-поміж іншого, пропонують надати інституту довірчої власності в межах правової системи України подальшого розвитку шляхом закріплення категорії фідучіарного фонду. Так, авторами Концепції відзначається, що поняття і місце фідучіарного фонду в системі цивільного права значною мірою залежить від розуміння

⁷ Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 р. № 1406-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1406-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.09.2025).

правової природи цієї правової конструкції, зокрема як цільового майна (тобто визначеного метою), що передається в довірчу власність управителя, або як управління чужим майном, управитель якого не є власником. «Якщо підтримати ідею, що фідучіарний фонд має фідучіарний ефект лише у випадку встановлення довірчої власності на майно фонду, а відтак управління чужим майном не має [необхідного] фідучіарного характеру, фідучіарний фонд повинен бути відображений у розділі «Власність», серед інших видів права власності, а управління чужим майном — у розділі «Обмежені речові права», в якому будуть представлені обмежені речові права. Якщо розглядати інститут фідучіарного фонду ширше, як такий, що охоплює основні фідучіарні правові титули на майно — право довірчої власності і право управління чужим майном, то за таким підходом ч. 2 ст. 316 ЦК і глава 70 ЦК «Управління майном» підлягають виключенню, а положення про фідучіарний фонд потребують включення до окремого розділу»⁸.

Отже, виходячи із назрілих перспектив розширення сфери застосування довірчої власності у вітчизняному правовому полі та вдосконалення механізму правового регулювання відносин, що виникають щодо неї, у тому числі шляхом його трансформації, цілком очевидно є потреба у виробленні єдиного, уніфікованого розуміння сутності інституту довірчої власності та визначенні його правової природи, які є визначальними факторами подальшого існування та розвитку довірчої власності в Україні. При цьому не менш важливою є максимальна адаптація цього інституту до особливостей вітчизняної правової системи як однієї із систем цивільного права, у межах яких, з огляду на традиційну концепцію неподільності права власності, імплементація довірчої власності повинна бути винятково виваженою, продуманою та змістовно упорядкованою.

Як зазначає з цього приводу К. Г. Некіт, «сам факт використання довірчої власності як способу забезпечення виконання зобов'язань не дивує, навпаки, є логічним та очікуваним, адже, як відомо, фідучіарна власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань використовувалася ще в римському праві»⁹. Так, інформацію про

⁸ Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. С. 26.

⁹ Некіт К. Г. Довірча власність як спосіб забезпечення виконання зобов'язань за цивільним законодавством України: оцінювання ризиків. Часопис цивілістики. № 35. 2019. С. 29.

1.1. Міжнародно-правовий та вітчизняний досвід регулювання відносин довірчої власності

забезпечувальні довірчі транзакції знаходимо ще в Інститутах Гая. Він описав обидві — *fiducia cum creditore* і *fiducia cum amico*. Перша була формою майнового забезпечення, а друга — формою безпечного зберігання. *Fiducia cum amico* зазвичай використовувалася для забезпечення належного управління майном римського громадянина, який подорожував за кордон. Щодо *fiducia cum creditore*, дослідники зазначають, що ця форма забезпечення зобов'язань була забута або заборонена протягом століть. У *fiducia cum creditore contracta* фідучіант (забезпечений боржник) передав домініум (повне володіння) фідучіарію (забезпеченому кредитору) за умови, що фідучіарій передасть його назад після сплати боргу. Очевидно, що *fiducia cum creditore contracta* відрізнялася від інших способів забезпечення виконання зобов'язань, таких як *pignus*, *hypotheca* та *lex commissoria*, адже фідучія була єдиною, яка передавала домініум — право власності у повному обсязі його правомочностей¹⁰.

Як стверджує А. О. Рябчинська, «внаслідок рецепції римських приватноправових норм інститут права довірчої власності почав розвиватися в Англії, де отримав назву «трасти». Варто звернути увагу на існуючі відмінності між англо-американським і континентальним правовими системами, у зв'язку з чим «трасти» істотно відрізняються від «фідучії». У першому випадку зміст інституту довірчої власності становлять правомочності суб'єктів стосовно переданого майна. Так, власник за загальним правом — довірчий власник, який має право на управління та розпорядження майном, власник за правом справедливості — бенефеціар, який отримує вигоду та доходи від управління цим майном. На відміну від трастів, при фідучії «розщеплення» права власності не відбувається, оскільки в країнах континентального права воно розуміється як єдине та неподільне. При фідучії під час дії договору, який встановлює довірчу власність, існує лише один юридичний власник майна — довірчий власник»¹¹.

Варто зауважити, що внаслідок рецепції інститут фідучії у різних її інтерпретаціях та проявах знаходить своє відображення у правовопорядках багатьох країн світу. Проте найбільш оригінальних та

¹⁰ Ivan Mangatchev. *Fiducia cum creditore contracta in EU law*. New Bulgarian University. September 16, 2009. URL: <https://surl.li/bskcem> (дата звернення: 18.09.2025).

¹¹ Рябчинська А. О. Право довірчої власності в англо-американській та континентальній системах права: порівняльно-правова характеристика. Правове регулювання економіки. 2018. № 17. С. 285.

досконалих рис, на думку британських дослідників, інститут довірчої власності набуває в англо-американській правовій системі, де він традиційно відомий як траст («trust»). Конструкція англо-американського трасту акумулює низку ключових елементів, серед яких: 1) активи, які утворюють майно, відокремлене від майна засновника або довіреної особи; 2) довірчі особи, що здійснюють управління активами на користь бенефіціара або благодійних фондів; 3) визначена мета, відмінна від вигоди довіреної особи; 4) суд або адміністративний орган із наглядовою юрисдикцією, які можуть бути залучені для моніторингу управління; 5) правовий титул власності, наданий довірчій особі; 6) можливість усної та навіть таємної домовленості щодо виникнення трасту; 7) конструктивні (законні) трасти можуть бути накладені судами постфактум без згоди сторін та ін.¹² Сутність англо-американської моделі трасту загалом полягає в подвійності права власності, яке піддається поділу на два титули: законний, що належить довірчій особі, та справедливий, яким володіє бенефіціар. При цьому суб'єктами правовідносин, що опосередковуються трастом, є: а) засновник, якого також називають довірцем (установником); б) довірчий власник (фідуціарій); в) бенефіціар. Водночас допускається, що може мати місце кумуляція між якостями засновника та бенефіціара, довірчого власника та бенефіціара, так само як одній особі дозволено кумулювати всі три якості¹³.

Відзначимо, що більшість країн континентального права, усвідомлюючи значну ефективність конструкції трасту у контексті сучасного розвитку приватноправових відносин, намагаються створити достатні правові передумови для практичного застосування довірчої власності, проте з обов'язковим урахуванням необхідності її адаптації до особливостей правових систем цих країн, яким властиві абсолютність і неподільність права власності. Це, своєю чергою, призводить до трансформації традиційної сутності категорії трасту в правовому полі європейських країн і наділення її відповідними особливостями на тлі збереження основного призначення цієї категорії.

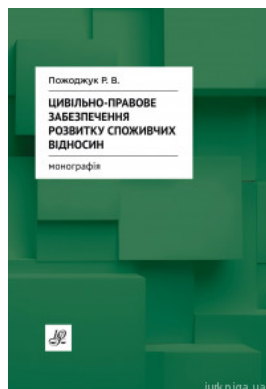
¹² Stathis Banakas. Understanding Trusts: A Comparative View of Property Rights in Europe. InDret 1/2006. Barcelona, February 2006. URL: https://indret.com/wp-content/uploads/2007/05/323_en.pdf (дата звернення: 18.09.2025).

¹³ Andrada-Georgiana Marin. Fiducia și trust-ul. 2020. URL: <https://www.universuljuridic.ro/fiducia-si-trust-ul/#f1> (дата звернення: 18.09.2025).

Книги, які можуть вас зацікавити

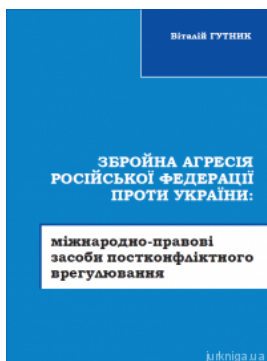
Закон України "Про
Бюро економічної
безпеки України".
Науково-практичний
коментар

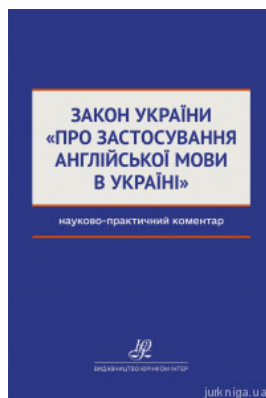
Цивільно-правове
забезпечення розвитку
споживчих відносин

Дисциплінарна
відповідальність за
корупційні та пов'язані
з корупцією
правопорушення.
Законодавство,
практика, пропозиції

Збройна агресія
Російської Федерації
проти України:
міжнародно-правові
засоби
постконфліктного
врегулювання

Науково-практичний
коментар Закону
України "Про
застосування
англійської мови в
Україні"

Ефективність
законодавства та
міжнародні стандарти
правотворчості

Перейти до галузі права
Цивільне право та процес

Перейти на сайт →